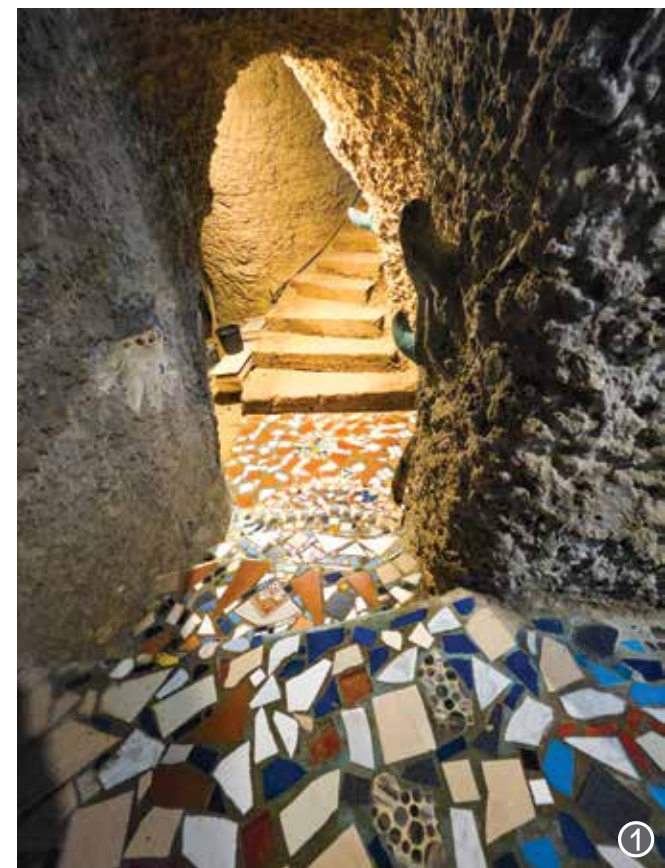

איש המערות בסידני עלי: האם עדיין אפשר להציל את מערת הצדף?

כתב: עמרי גלפרין | צילם: מולי נחמה

בילדותי בהרצליה הייתי מבלה די הרבה בחופי הים של העיר, מגיע לא אחת גם לחוף סידני עלי ונפעם בכל פעם מחדש מהיצירה שגדלה והתרחבה לה על המצוק. מן בית-מערה אמנותי, חלקו חצוב בסלע, מצופה בשלל שאריות של זכויות וחרסים. אך מעולם לא ביקרתי בתוכו. לשמחתי, לפני כמה שבועות הצלחתי לבקר את ניסים קחלון במערה שחצב על ההר, יחד עם משפחתי. ביקור מיוחד במינו!

בדיוק במקום שבו הים הכחול פוגש את קירות הסלע ומאות שנים של טבע פוגשות את החיים המודרניים, מסתתר סיפור שכמעט קשה להאמין שהוא אמיתי. במשך כחמישה עשורים חי כאן ניסים קחלון, האיש שנודע בישראל בשם "איש המערות", ובמו ידיו חצב בתוך המצוק מערכת של חללים, חדרים, מעברים וקשתות שהלכה וגדלה עם השנים והפכה לאחת מהיצירות האנושיות המרהיבות והשנויות במחלוקת שנראו לאורך חופי ישראל. מה ששנוי במחלוקת זה לא הצד האמנותי, התעוזה והיצירה, אלא דווקא כל הנושא הברוקרטי שמאחורי כל זה.

ניסים אדם מבוגר. כבר חצה את גיל 80. בהחלטה על טיול משפחתי מיוחד, שיחבר את עברו, כמי שהיו תושבי הרצליה, אל הנוסטלגיה העירונית של הילדות, החלטנו ליצור קשר עם ניסים ולבקש את רשותו להגיע אל המקום, והוא נעתר. כשנכנסנו לבית המערה, החצוב במצוק, הוא ישב על ספה, ליד ההליכון שלו, ונעזר במטפל צמוד. הוא זועף. סובל כאבי גוף, וכבר לאחר כמה ניתוחים שנועדו להפחית מכאביו, ולדבריו התוצאות עשו בדיוק ההיפך. הוא כבר לא יכול להסתובב חופשי בכל המבנה שחצב, אך הוא לא עוזב את האמנות שלו ובמרפסת

הפונה אל הים הוא יוצר עציצים צבעוניים משובצים בשברי קרמיקה. כעת, כשעננת פינוי מרחפת מעל לראשו הוא מנסה בשארית כוחותיו לשנות את רוע הגזרה, אך זה לא הולך לו חלק. אולי גם כי אינו נוהג לפי כללי הפוליטיקלי-קורקט, והוא מטיח את כל האמת שלו בפניו של האדם שמולו, אם אלה מבקרים כמונו, פקחים מהעירייה, ראש עיר או אפילו אחד משרי התיירות שביקר כאן בעבר.

המצוק של סידני עלי

מי שמגיע לחוף סידני עלי לראשונה, רק בשביל להשתכשך במימי הים, עשוי שלא להבחין בתחילה במה שמסתתר בתוך המצוק המצוי בקרבת המסגד. החוף עצמו מוכר בזכות הנוף הפתוח והתחושה שהוא עדיין מצליח לשמור על משהו מהאופי הפראי של קו החוף הישראלי הבתולי, נטול בתי מלון ופיתוח מודרני.

"בית הצדף", או "מערת הצדפים", כפי שרבים מכנים אותו, הוא יצירה אמנותית, עולם פרטי ומעין מוזאון שנוצר על ידי אדם לא שגרתי. אם תרצו האמן גאודי הישראלי, ולו רק בגלל השימוש בחומרים לא

שגרתיים, הפסיפסים, הצדפים, האבנים, הצורות שיצר, החללים, והעובדה שהיצירה צמחה בהדרגה על בסיס הדמיון ומתוך ידי של היוצר. במשך עשרות שנים הגיעו למקום סקרנים, אמנים, אדריכלים, אנשי תקשורת ומטיילים, שרצו לראות מקרוב את המקום המיוחד ואת האיש שיצר אותו, אך למרות הכול הוא נקלע למלכודת בירוקרטית, שספק אם יצליח אותה.

"אם הייתי במצרים או בירדן או באירופה אז היו מאמצים אותי מהממשלה. במקום שייתנו לי פרס אז נותנים לי עונש. היה פה בנאדם שעובד בבצלאל, הוא אמר לי שצריכים להביא את המורים מבצלאל שילמדו ממני עיצוב. אני הבאתי את החומר, בנית, חצבתי. עבדתי פה קשה. עכשיו קורעים לי את הלב".

היום, דווקא כשהסיפור שלו שוב חוזר לכותרות, נראה שהפרק הזה עומד להגיע לסיומו, אבל לא על הצד הטוב מבחינתו. בתחילת ספטמבר 2026 הגיעו למערה אנשי מקצוע מהמשרד להגנת הסביבה ופקחי רשות הטבע והגנים במסגרת ההיערכות לפינוי של קחלון ולאיתום המערה. לפי הדיווחים האחרונים, הפינוי מתוכנן לאחר חגי תשרי, ברבעון האחרון של השנה. במקביל מנסה עיריית הרצליה למצוא עבור קחלון מקום מגורים חלופי. מתוך כאב וכעס אומר לי קחלון: "אני מבחינתי שייקחו אותי מכאן. יש בנתניה ישיבה, שימצאו לי מגורים לידה. אני

- 1-2. המערה כולה צבעונית. חלקים רבים מרוצפים בשיירי חרסיות.
3. אחת המטרות של ניסים הייתה להשתמש בחומרים ממוחזרים, ובכאלה שנפלטו מהים. בחלק מהקירות החיצוניים הוא השתמש בבקוץ זכויות צבעוניים, שהאפקט שלהם בשעות השמש הוא קסום.
4. המרפסת של המערה. לדבריו של ניסים, במשך עשרות השנים שהוא כאן הוא צפה על הים והציל כ-50 מתרחצים מטביעה.

אלך לשם. אין לי כבר כוחות". הוא אומר את זה, אבל ספק אם מתכוון לכך באמת, שכן כל חייו מסותתים בתוך הקירות האמנותיים שהוא יושב ביניהם, ואז גם מגלה לי סוד נעורים על אודות ראש עיריית הרצליה:

"ראש העיר אמר לי שהוא עזר לי להרים אבנים למעלה מהים. מי שסייע בהבאת אבנים בעבר מקו החוף, אז זה היה כאילו שהוא קיבל כרטיס כניסה לבית שלי. היום ראש העיר בגיל 40 פלוס, והוא רוצה לקחת אותי לבית אבות. רק מהאווירה שם אני אמות".

אז איך הכול התחיל?

הסיפור של בית הצדף מתחיל בסוף שנות ה-70. ניסים קחלון הגיע אל אזור חוף סידני עלי בתקופה שבה החיים במקום היו שונים מאוד מאלה שאנחנו מכירים כיום. הסביבה לא הייתה מתועשת וגודל העיר היה צנוע יותר. קחלון הגיע בעקבות משבר משפחתי, עם מעט חפצים ועם רצון להתרחק מחייו הקודמים, כפי שהכיר.

"אני אוהב את הים. גרתי באור יהודה ורצו לחתן אותי, אז ברחתי מהבית. היה לי חבר מהצבא בהרצליה. הקמתי אוהל בים והעיפו אותי אחרי כמה ימים. ואז הלכתי במשך כמה ימים לאורך החוף. ראיתי את המצוק ואמרתי לחבר שלי: פה אני הולך לבנות בית! במשך חודשיים חצבתי. הייתי חזק. חצבתי בגובה של שמונה מ' ובאורך של עשרה מ', הורדתי חתיכה מההר ובניתי צורה של דינוזאור עם זנב".

האוהל ששימש תחילה כמחסה זמני קופל לטובת המבנה שחצב, וקחלון הבין שהוא רוצה להישאר – אבל העניינים רק הסתבכו.

"לאחר כשנה קיבלתי מכתב ובו צו הריסה, אז אמרתי שאעשה את המלחמה בחוכמה וחפרתי עוד חדר בתוך ההר. שמתי מיטה, בקבוק מים ונרות. באו איזה 15 אנשים, משמר הגבול, משטרה, עירייה ופקחים. הם עלו למעלה מקו הים ונדהמו. הייתה לי שיטת בנייה ייחודית. לאחר שעה הם עזבו".

ככה קחלון יצר עובדה מרשימה בתוך המצוק. העבודה הייתה איטית. כל מטר דרש זמן, מאמץ והתמדה. אבל קחלון לא מיהר לשום מקום. הוא עבד במשך שנים, וכל חלל חדש הוביל לחלל נוסף. פתח הפך למעבר, מעבר התחבר לחדר שהתחבר למערה, והמערה התפשטה בתוך המצוק. עם הזמן נוצר במקום מבוכ של חללים. חלקם למגורים, חלקם שימשו לעבודה וליצירה. והכול יחד הפך ליצירה עצומת מידות. המערה כבר לא הייתה רק פתרון דיור לקחלון, אלא הפכה לפרויקט חי אמנותי-סביבתי.

1. כשמדברים על אמנות ייחודית מחזמרים זמנים, המערה היא הדוגמה לכך. ניסים חפר ויצר, שכן האמנות פשוט זרמה לו בין כפות הידיים.
2. המעבר בין החדרים של המערה הוא דרך מסדרונות כורכר.
3. גם היום, למרות כאבים קשים שמהם ניסים סובל, הוא ממשיך ליצור בישיבה, בייחוד עציצים צבעוניים, משובצים חרסים.
4. הפינה הקבועה של ניסים בסלון המערה שיצר, בין ספרי הקודש. כשהגענו ניסים ישב שם, וקיבל אותנו בברכה. מייד אחר כך שיתף אותנו בכאבו על שנים שבהן השקיע ביצירת המערה, וכעת, בזקנתו, הרשויות מבקשות להוציא אותו מביתו.

"מעולם לא הייתה כאן קריסה של קירות. כל החציבה עומדת במבחן הזמן והטבע", הוא מדגיש, במטרה להוכיח שאם רוצים לפנות אותו בגלל סכנת קריסה פוטנציאלית, אז הצדק עימו.

לאחר תקופה ראשונית במערה החליט ניסים לצאת לטיול של חודש בארצות הברית שהתארך מעבר למצופה. "בהמשך נסעתי לארצות הברית לטיול של חודש שנמשך שמונה שנים. כשחזרתי, הבית על ההר היה כולו לא מתוחזק, חורים חורים. אז ישנתי באוהל וחשבתי מה אני עושה. אשתי לא רצתה לבוא איתי לישראל, אז התגרשתי ממנה והיא נשארה בשיקגו. לפעמים אני מתחרט שחזרתי. היו לי חיים טובים שם, שיחקתי טניס, היה לי אוטו. כאן כולם מסתלבטים עליך, מה זה?!"

לאחר החזרה לארץ הוא המשיך בנקודה שבה הפסיק, המשיך לחצוב ולקשט את המערה עם צדפים, אבנים, חלוקי נחל, שברי זכוכית, קרמיקה וחומרים שונים שנפלטו אל החוף. את החומרים האלה הוא שילב בקירות ובחללים ויצר פסיפסים צבעוניים ומורכבים. חומר טבעי לצד חפץ שנזרק או נסחף אל החוף. כל דבר קיבל מקום בתוך היצירה. מה שנראה לאדם אחר כחומר שאין בו שימוש הפך בידיו של קחלון לחלק מביטו. וזה גם אולי אחד הדברים שהפכו את בית הצדף לכל כך מסקרן. לא מדובר ביצירה שנוצרה ביום אחד, היא תמיד בתנועה ואין לה תאריך שבו אפשר לומר שהושלמה. היא נבנתה במשך עשרות שנים. כל תקופה בחייו של קחלון הותירה במקום עוד שכבה, ומי שנכנס אל תוך המבנה אולי גם נכנס אל השכבות בסיפור חייו של ניסים.

החיים במקום היו יוצאי דופן לא רק מבחינה אדריכלית. קחלון ניסה במשך השנים לייצר לעצמו סביבת חיים עצמאית. במתחם היו תקופות שבהן גידל תרנגולות, טיפח גינת ירק ואף הפעיל בית קפה שנאלץ לסגור בהוראת הרשויות, לאחר תקופה קצרה. כך הפך המקום בהדרגה מבית פרטי למרחב ציבורי יותר, שאנשים מבחוץ החלו להכיר. עבור חלק מהמבקרים, המערה הייתה אטרקציה. עבור אחרים היא הייתה יצירת אמנות. עבור אדריכלים ואמנים היא הייתה ניסוי יוצא דופן בשאלה מה קורה כאשר אדם מקבל חומר טבעי, זמן ודמיון ומחליט ליצור כמעט ללא שום מגבלה. עבור ניסים, בראש וראשונה זה היה ביתו, ועבור המבקרים והצופים מקו החוף זה היה פלא אמנותי: הבית המופלא שעל המצוק.

1. "את הכול חפרתי ביד", ומעולם לא הייתה כאן קריסה. אני לא מבין למה הם רוצים להוציא אותי מכאן". זה אחד המשפטים השגורים בפיו של ניסים, שמעיד יותר מכול על כאבו הרב והדאגה לעתיד ולעתיד המערה.
2. ים כחול, שמיים ואפילו סירה - מבט מחלון המערה.
3. אומנם המערה בנויה על שטח ציבורי, והמיקום שלה הוא חלומי, אך חלפו כבר 50 שנה מאז שהוקמה, ועל הרשויות לעשות מעשה ולהפוך את המקום הזה לחוקי. יש להוקיר את ניסים על יצירתו החד-פעמית, ולשתף פעולה בהנצחת המקום, כאשר ניסים עדיין חי ויכול לספר את סיפורו המרתק. רבים כל כך ישמחו לבקר במערה באופן מסודר, ובניהול נכון יכול להיות לכך גם ערך כלכלי.
4. מי היה מאמין? מטרים ספורים מהים, מים מתוקים מוצאים בדלי מבטן האדמה.

איפה עומד התיק המשפטי של "מערת הצדף", נכון להיום?

יש לציין, וכפי שפורסם במגזין "שרון אונליין", כי המשרד להגנת הסביבה הוציא צו להריסת הבית הלא חוקי שבנה קחלון, בשל פגיעה בסביבה החופית. בית המשפט קבע שעל קחלון להתפנות והוסיף בקביעותיו כי החוק לשמירת הסביבה נועד להבטיח את זכות הציבור למעבר ומניעת השתלטות על חופים ובפועלו של קחלון יש משום ניכוס שטח ציבורי לשימוש פרטי.

כמו כן, ראש העיר הרצליה, מר יריב פישר, תמך בהצעה להפוך את המערה למוזאון אמנות ציבורי, אך בית המשפט הוסיף לדחות את ההצעה מכמה מניעים, ובכללם גם קשיים סביבתיים-הנדסיים.

נכון להיום הפינוי מתוכנן לאחר חגי תשרי, אך ייתכן שעוד תימצא הדרך להגיע להבנות כאלה ואחרות ולהאריך את שהותו של קחלון במקום לתקופת מה.

1. כל הביקור הזה התחיל כרעיון של חזרה אל מחוזות ילדותנו בעיר הרצליה, והבאנו עימנו גם את ילדינו. זו הייתה הזדמנות יוצאת מן הכלל לבקר במערת הצדף ולהכיר פנים אל מול פנים את ניסים קחלון, ולשמוע את סיפורו הייחודי.
2. בעבודות הפיסול וביצירת הפסיפס, בחלקים רבים של המערה, בייחוד באזורים החיצוניים ובמרפסות, משולב מגן דוד.
3. במערה כמה קומות ומרפסות. באחת המרפסות היפות ביותר משולבים חלונות זכוכית לכיוון הים ופסיפס חרסים. זמן השקיעה הוא ללא ספק היפה ביותר לשיבה על המרפסת.
4. מבט מהמרפסת הפונה לכיוון דרום, אל רצועת החוף הנמתחת לאורך חופי הרצליה.

בקיצור: אל תהרסו את מערת הצדף. יש מקומות שאי אפשר למדוד רק לפי חוק, היתר או צו בפרספקטיבה של זמן. המקום הזה אוצר בתוכו יצירה, זיכרון וסיפור חיים, וגם את זיכרוננו של ילד קטן שעמד פעם בילדותו על חוף סידני עלי והביט בפלא שנבנה בתוך המצוק. אז תהפכו את זה למוזאון, זה משתלם לכולם!

המטפל הצמוד של ניסים, בחור נחמד ששמו אורי, הוביל אותנו בין המערות החצובות. רבות מהן משובצות באין-ספור אלמנטים שמוסיפים צבע. זהו פלא אמנותי יוצא מהכלל. בשילוב הריח של הים, רחשי הגלים ומכות הרוח זה מופע רב-חושי. מדובר בחללים שמובילים בין שבילים פנימיים, לעיתים צריך להתכופף, ולהגיע לבאר מים מתוקים בעומק של שישה מ', שניתן למשוך עם דלי ולשתות. והכול מסותת בכפות ידיו הגדולות של קחלון. מלאכת מחשבת של אמן שרק הוא יודע באמת מה עובר בראשו ובגופו שהתעייף מהמלאכה.

ואכן חשוב לומר, יש חוקים במדינת ישראל וטוב שכן, וסביר שקחלון עבר עליהם עת פלש ובנה לפני כ-50 שנה את ביתו על המצוק. במשך השנים טענו הרשויות כי החציבה והמבנה שנוצרו במקום פוגעים בסביבה החופית וכי אין אפשרות להמשיך ולהחזיק במתחם כפי שהוא, ובנוסף לכך – מדובר במבנה שהוקם ללא ההיתרים הנדרשים ועל קרקע ציבורית ושקיימת סכנת קריסה ממשית. גם כעת מערכת בתי המשפט הכריעה נגד קחלון. אבל להרוס או לאטום מקום כזה – זהו מחדל אמיתי, זו השמדה של אמנות חיה וייחודית. קחלון מבוגר ומצבו הבריאותי איננו מטיב עימו, עדיף לתת לו למלא את שארית חייו במקום ולהכיר בו עוד בחייו כאמן שונה וייחודי. אולי אפילו לסייע לו להפוך את המקום למוקד תיירותי מכובד, להוקיר אותו, וברבות הימים להפוך את המקום למוזאון זיכרון אמיתי על אדם שונה, אולי קצת משונה, שעשה דבר יוצא דופן. אני בטוח שאלפי מבקרים ישמחו לפקוד את המקום, ושבפיתולי החוק ניתן למצוא סידור שכולם יהיו מרוצים, מעתה ובעתיד.